

Дейността на Македонски се разширява и извън територията на Устово и Ахъчелеби. Той работи за изграждане на български училища и църкви в Гюмюрджинска каза и помага на златоградчани да намерят подходящ учител, защото по неговите думи „те охотно желяели побългаряването на училището си“.⁶

Ксантийската митрополия разтревожена, че Ахъчелебийско и съседните български райони се изплъзват от тяхното влияние с помощта на османските власти, изгонват Македонски. Той оставя дълбока следа и име на виден просветен деец и общественик-патриот в национално-освободителната борба на Среднородопския край през 60-те години на XIX в.

След Македонски в Устово като учители последователно работят Марко Савов от Карлово, Гавраил Попянков от Райково, Стоян Гергьовски и Илия Белковски от Устово. Като възпитаници на Пловдивското класно училище, те продължават да развиват класното училище като светско.

Първи редовен прогимназиален клас в Устово открива Марко Савов, а втори и трети – останалите учители. При Илия Белковски през учебните години 1875/77 има добре уредени три класа, които после осигуряват най-добрите учители за родопските селища.

По това време тук се отваря и първото девическо училище, за което пише съвременникът на това паметно събитие Христо Попконстантинов (Симеонов 2001, 80). То съществува до 1876 г., прекъсва и се възстановява отново през 1882/83 г.

В другото голямо среднородопско селище Горно Райково също се води остра борба за отхвърляне на гръцкия език от обучението. Най-активно участие за утвърждаване на българското училище вземат първенците Данаил Костов и Гавраил Попянков. Ръководителят на горнорайковската община Данаил Костов е възпитаник на Пловдивското училище на Йоаким Груев и затова взема пряко участие във въвеждането на новата организация на учебния процес и засилване на светския му характер.⁷

Той привлича за учител карловеца Марко Савов, при когото училището се оформя като класно. Това става през учебната 1869/70 г. Една дописка на Христо Пангалов до в. „Право“ характеризира дейността на учителя „сполучихме да имаме добър учител, днес, 2.11. М. Савов – карловец, който

6 Годишен отчет на държавното трикласно училище в Чепеларе. Пловдив, 1900, 6.

7 Турция, бр. 14, 1864.